

nem kellett külön iskolatanács, se Sandokan, de még talán Isaura sem.

Magunk közt intéztünk mindent, *mondom*, valami tündéri demokráciában.

A Rákospatak partján éltünk, emlékezetem szerint a csapat neve is „Rákos” volt, nem Rákosi, félreértés ne essék, hol volt ő még akkor közülünk! Na, a rákosparti „Rákos” csapat élte is a maga csapat- és egyéni életét, vígan, szerelmesen (különös tekintettel a hasonkiskorú leányok tekintetére), a Rákospatak in-nenső és túlsó oldalán, attól függött, honnan szemlél-tük, midőn fölmerült a rettentő kérdés, kié is a Rákospatak! A bal oldaliaké vagy a jobb oldaliaké? Mondanom se kell, hogy nem politikai–parlamentí irányzat szerint, hanem egyszerűen földrajzilag. Kik jönnek át, vagy kik mennek át? Kik az innensők, kik a túlsók? (Mondom, hogy minden a gyermekkorból származik!) Emlékezetem szerint a város felé esett öt vitéztag, a határ felé hat vitéztag.

El is verekedtünk, bunyóztunk ezen egy darabig, kedves, emberi csíhi–puhival, s ki nem nyomva egy-más szemét, végül mindig valami öklendeztető béke-pipát elszíva (száraz kukoricalevél volt a magunk fa-ragta szűk pipákba belegyömöszölve), mélyen megha-jolva elbúcsúztunk egymástól, de a többi csapattal szemben mindig egységesek voltunk. Ilyenkor meg-szűnt a jobb és bal oldal, túli, inneni különbségtevés, mert mi egy csapatba tartoztunk, a Rákos–csapatba, s akkor életre–halálra, váll–váll mellett rohamoztuk – példának okáért a csősz kunyhóját vagy a gyeptéglá-zók budiját.

Hiszen végeredményben igencsak szerettük egymást.

Eldemokráciáztunk volna ki tudja meddig, ha egy alkalommal meg nem jelenik a túlsó parti csapat egyik tagjának a tagbaszakadt édesapja. S nem ordít reánk:

– Mit képzeltek ti? A fiamat nem veszíték be a ve-zetőségbe (így mondá), s hallom, hogy a „Rákospatakért” kitüntetés sem akarjátok neki meg-adni? (Mögötte állt a fiú, rákostalanul.) Az én fiam, az én fiam... – és ekkor komoly könnyeket hullatott ezen apa, hogy a komoran egybegyűlt gyereksereg megha-tódjék. – Majd meglátjátok, majd meglátjátok... – rázta öklét a jótét apa és elrohant. Mi annyira megren-dültünk, hogy egy hét múlva fűszálakból és csöppnyi babérlevelekből fontunk egy koszorút a fiának (aki egyébként rendes és fél–málé gyerek volt, és jobban szégyellte a kitüntetést, mint az eddigi jól megérdemelt és bevált sorsát), persze, finom tehénlepényt is kever-tünk a fűszálak közé, hogy olyan volt, amikor a fejére tettük, mintha az ülepére tettük volna – hiszen a gyer-meki kedély huncut, és igazságra szomjazik. Ő maga égette el a „fanyar” kitüntetést egy következő nyári éjszakán. Bölcsen úgy fejezte ki magát: „Övön alul kaptam a kitüntetést.”

A másik nagy eset még övön alulibb volt, valóban a derék alatt.

Nem akarok gyermekfilozofálni, de tessék elhinni, hogy a legnagyobb baj a személyi sérelem. Ebből áll a világ. Én nagyobb voltam, nekem nagyobb van... én

jobban értem... én áttekintem... én... *nem* vagyok az, aki-nek te mondasz... – és így tovább.

Egy időben nagyon tagadtuk a személyiség jelentékeny szerepét, a Plehanov szerintit, mert Sztálin nagyon nem szerette, hogyha a személyiség előtérbe kerül az osztályerőviszonyok rovására – a történelemmagyarázatban. A történelemben – a jelek szerint – jobban elviselte. Egész magas fokra fejlesztette a személyiség szerepét a történelemben. Hiába, az elmélet és a gyakorlat nem mindig esik egybe.

A kétoldali Rákospatakon egy böhm nagy szőke meg egy középmagas sötéthajú fiú osztozkodott volna. Ha lett volna külön jobb-Rákospatak, meg bal-Rákospatak. De nem volt! Csak az egységes, nagybűdös, királyok-szaggatta, jobbágy-nyomorította Rákosi rétek. Az egyik azt mondta, hogy ő nem mondta, amit a másik mondott, aztán a másik azt mondta, hogy őneki nem rojtos a gatyája... Uramisten! Gyapálták egymást, rendben is van. Ezért van a gyapa. Ám bekapcsolódtak külön bokszolók, akik már nem nézték, hogy ütnek, akár saját színvonaluk alá. Öv alá. Amikor megszűnik a csapat. Még azt is eltalálták, amiből egyáltalán csapatot lehet létrehozni.

A Rákos-csapat már-már felbomlóban volt – meg múlt is az a bizonyos ifjúság –, mikor egy rákosréti ifjú – talán én magam? – elénk ugrott és leszögezte a társaság-csapat főnnmaradásának súlyos törvényeit:

- Nem szerencsés, ha csapaton kívüli emberek nyakába varrjuk belső vitáink eldöntését.
- Bármilyen harci helyzet adódik, övön alul – nívótlanul, silányul – verekedni nem szabad. Erről is megítélik magát az együletet, a csapatot, tulajdonképpen kint és bent – az egész Magyarországot. Tessék tisztességesen verekedni.
- Akkor is össze kell tartani, ha nem tartunk össze.
- Ez a csapat becsülete.

MOLNÁR GÉZA

AZ ÉLELMISZERVÁLSÁG

Az élelmiszerválság szükségszerűen ránk köszönt, ha az összeomlás eléri az iparszerű mezőgazdálkodást, a szállítást, vagy az élelmiszeripart. Magyarországon, és tőlünk nyugatra megszűnt az élelemtermelés. Nincsenek gazdák, vállalkozók vették át a helyüket. Ez még akkor is igaz, ha sokan kísérleteznek önellátással, vagy megpróbálják az élelmük nagyobb részét maguk előállítani. Ezeknek az embereknek a részesedése Magyarországon a

mezőgazdasági termelésből elenyésző, s a jelenlegi folyamatok mellett számuk egyre erőteljesebben csökken.

Az élelemtermelés hiánya nem azt jelenti, hogy a földeken nem termelnek olyasmint, amiből később étel (vagy annak látszó tárgya) lehet. Sokkal inkább arról van szó, hogy az élelem előállítására ipari folyamatokhoz kötött. Iparszerű a mezőgazdaság, amely nem közvetlenül élelmet, hanem élelmiszeripari alapanyagot termel, melynek hihetetlenül nagy az energiaigénye. Mindezt tetézi a szállítás és a feldolgozás. Hazánkban a helyzetet nagyban rontja, hogy nálunk megszűnt a feldolgozóipar. E téren teljesen kiszolgáltatott magunkat a külföldi üzemeknek, illetve kereskedelmi láncoknak. Ma a termékek a termelőtől a boltokig akár több ezer kilométert is megtehetnek. Az átlag egy egyszerű levelezés esetében is meghaladhatja az ezres nagyságrendet. Hasonló a helyzet szinte valamennyi élelmiszeripari termékkel. Ahhoz tehát, hogy élelem jusson az asztalunkra, kell egy bizonyos szervezettség és a felhasználható energiának egy meghatározott szintje. Mindezt olyan körülmények között, amikor a biztonságos ellátáshoz szükséges energiamennyiség nagyobb hányadát külföldről hozzuk be. Bizonyos energiahordozók esetében az export a 80%-ot is megközelítheti. Ez a helyzet nagyon komoly veszélyeket hordoz magában, melyek re haladéktalanul fel kell készülnünk. De hogyan?

Mondhatnánk, aki csak teheti, szenteljen nagyobb figyelmet az élelemtermelésnek. Törekedjen arra, hogy maga állítsa elő mindazt, amire szüksége van. Csakhogy ezzel lehetetlent kérnénk. Az emberek többsége nem engedheti meg magának, hogy csapot-papot hátrahagyva falura, vagy tanyára költözzön, és egyik-napról a másikra gazdálkodni kezdjen. Aki már megtette, s legalább részben megteremtette az önellátás feltételeit, nem szorul sem tanácsra sem biztatásra. Inkább ő oszthatja meg velünk tudását, tapasztalatait.

Az ehető és az ehető dolgok megkülönböztetése már használhatóbb ötletnek tűnik. Tavasztól ősziig az embert eltartja a határ, már ha tudja, hogy mikor mit kínál. A különböző oldalakon, „túlélés-fórumokon” számos anyag jelent meg e téren, melyek egy kis utánajárással megtalálhatók. Ha ezeken átrágtá magát az ember, nincs más dolga, mint egy-egy hétvégén kirándulni, és a gyakorlatba ültetni az elméletet. Megtalálni és felismerni az ehető növényeket. Ezek az ismeretek jól jöhetnek még a későbbiek folyamán, s ha a sors kiszámíthatatlan szeszélye folytán semmiféle válság, összeomlás sem köszönt ránk, akkor sincs baj, legalább ismerkedtünk egy kicsit a természettel. Ha elég tapasztalatra teszünk szert, egy kevés biztonsági tartalékkal nekivághatunk körbejárni az ország különböző tájait, és közben nem fogunk éhen halni. Mindez játéknak is jó. E második tanács elsősorban azoknak szól, akik szeretnek játszani. Akik szívesen táboroznak egy folyó mellett, mit sem adva a szűnyogokra, képesek órákat ülni egy-egy horgászbot

mögött. Akik nem restek lehajolni egy-egy gombáért, szamócáért, vagy épp hamvas szederért. Ők igen változatosra tehetik a nyaralást, ha megkóstolják a sulymot, a harmatkását, a gyékény vagy a nád friss hajtását. Ha utánanéznek, mi mindennel látta és láthatja el a rét, az erdő, a mező azokat, akik ismerik, és szeretik. Mindez, ha úgy adódik, kapcsolatok építésére is lehetőséget ad. Néhol ma is legel birkanyáj, vagy tehéncsorda. Meg lehet próbálni a horgászszákmányt túróra vagy sajtra cserélni. Ehhez már csak egy kevés gomba kell, csiperke, vagy özláb, amit ki lehet sütni roston vagy vaslapon, túróval a tetején.

De ezek csak ötletek. Felvezetés, mely inkább előkészíti, sem mint tartalmazza a lényegét.

Az élelemtermelés nem csupán annyit jelent, hogy az ember önellátóvá válik. Közben tervezni is megtanul. Lassan rádöbben, mi mindenre van szüksége ahhoz, hogy életben maradjon, s azt is érteni fogja, mire nincs. Mi az, amit teljesen feleslegesen szerez be, vásárol meg. Az élelemtermelés lényege –ahogy a „Zárszóban” láthattuk – az előrelátás:

„Aki élelmet termel, előrenéz: vetéstől a tálalásig. Arra van gondja, hogy a kertben legyen mindaz, ami kell a levesbe, főzelékbe. Hogy ünnepnapokon hús kerüljön az asztalra, mellé köretnek krumpli, galuska, hozzá kompót vagy savanyú. Hogy legyen kolbász, s kenyér, zöldnek egy kis retek, hagyma, még ha ránk köszönt is közben a tél. Hogy legyen a túróhoz csusza, vagy legalább puliszka. Egy kis lekvár a hájas tésztába. Cukor, méz, de legalább melasz a teába. S legyen dió, mák is a bejglibe, s persze liszt, zsír, olaj. Mindenből épp annyi, mi a következő betakarításig kitart. S ki ne maradjon a sorból a káposzta, jól megsavanyítva, tölteni való, s disznótorra jó. Aki élelemért dolgozik, az élet gondját viseli szívében. Mindenből épp annyit termel, amennyi elég biztonságot ad, s magában hordozza legalább egy évnyi jövő ígérését.”

Ennek tudatában végezzünk el egy egyszerű kísérletet. Vásároljunk néhány hétig a (bio)piacon. Persze ne átgondolatlanul. Kezdjük azzal, hogy összeírjuk, egyébként mennyi pénzt hagyunk a különféle boltok pénztárainál. Az első egy-két hetet, vagy inkább hónapot tekintünk „alapállapot-felmérésnek”. Írjunk fel mindenegyes tételt, hogy lássuk mennyit is költöttünk az adott időszakban. Ezt követően különítsük el azt az összeget, amit mosó-, illetve mosogatószerre és egyéb, a mindennapokban nélkülözhetetlen háztartási cikkekre fordítottunk! Nézzük meg mennyi e téren a havi szükségletünk, majd közvetlenül a fizetés után szerezzük be ezekből az egész hónapra való! Ezután összegezzhetjük, mibe is kerül nekünk hetente az „olcsó” élelmiszer. Utána sétáljunk egyet a (bio)piacon és nézzük meg, mi jönne ki ott ebből az összegből, és az eredmény alapján tervezzük meg a heti étrendünket! Napra pontosan osszuk be, miből mennyire van szükség, aztán vágjunk bele: a hétvégi bevásárláson vegyük meg az egész jövő heti adagot! Eddig könnyű dolgunk volt, a neheze most következik: hét közben kerülnünk a boltokat! Alaposan meg kell tehát fontolni mindent.

Ha péntekre nem sok marad a bevásárlásból, vállalnunk kell a következményeket. Ésszerű kompromisszumok

köthetők, példának okáért nem hagyhatjuk, hogy a gyermekeink éhezzenek, csak azért mert elszámoltuk magunkat, de saját gyomrunk korgását el kell tudnunk viselni. Ha két-három hónap alatt sem sikerül a rendelkezésünkre álló keretek között maradvá összeállítani az étrendünket, akár fel is adhatjuk a kísérletezést. Ha viszont eredményesek leszünk, két legyet is ütünk egy csapásra. Egyfelől sokkal egészségesebben étkezhetünk, másfelől megtanulhatjuk, hogyan kell beosztani az „erőforrásainkat”. Ez a jövőre nézve nagyon fontos. Az egykori paraszti társadalmakban nem egy hétre, de egy évre előre kellett gondolkodni. Ha valaki tévedett, könnyen az életébe került. Ezt mára elfeledtük. Ideje lenne újra megtanulni. E tekintetben nem árt egy kis gyakorlás, edzés. Ha már biztosak vagyunk magunkba, elkezdhetünk egy hónapra előre tervezni, és amit lehet, havi bontásban vásárolni.

Ha nagyon biztosra akarunk menni, beszerezhetünk egy kézi malmot (akár elektromos változatot is), és az egész évi gabonát megvásárolhatjuk. Aztán magunknak örülhetünk lisztet kenyérsütéshez, rántáshoz, tésztakészítéshez, csak a sütemények és a kalácsok fehér lisztjét kell külön beszereznünk. A lehetőségek tárháza végtelen. A lényeg csak annyi, lépésről lépésre haladjunk, mindig annyit markolva, amennyit még meg tudunk fogni. Magyarán: ne a malmot vegyük meg legelőbb! Ilyen beruházásra akkor adjuk a fejünket, amikor a szükséges évi gabonamennyiséget, mely mai áron tizenhat-huszonegy-ezer forint, a heti kosztpénzezből össze tudjuk spórolni. Ez esetben bátran belevághatunk, mert már elég messzire látunk előre ahhoz, hogy ne valljunk kudarcot.

A sikerhez hozzátartozik, hogy ezalatt ne legyen hiányérzetünk. Bármilyen egészségesen táplálkozunk, az egészség elronthatja, ha közben hamburgerre vágyunk. Erre is adódik megoldás. Ne készen vásároljunk, főzzük-süssük meg magunknak a kívánt ételt. A hamburgernél maradvá, megfelelő péksüteményt biztosan találunk, paradicsom, paprika, hagyma is akad a piacon, tehát csak annak kell utánajárnunk, kaphatunk-e garantált forrásból húspogácsát. Ha nem, akkor nincs mese, meg kell tanulnunk elkészíteni. Akár így, akár úgy, nagyon fontos, hogy ne járjon a kellelén több lemondással a váltás. Hagyjunk magunknak elég időt a dolgok elfogadására, de közben legyünk következetesek.

Vannak ételek és italok, amelyek nem igazán illeszthetők be az egészséges táplálkozás keretei közé. Ezek kihagyásához szükséges némi találékonyság. Ha valaki nem tud meglenni üdítőital nélkül, készíthet magának. Azt persze egy szóval sem mondjuk, hogy állítsunk elő házilag coca-colát, de gyömbérrel már érdemes kísérletezni. A zöldségekben lehet kapni gyömbérgyökeret. Az ember megveszi, hazaviszi, ízlés szerinti mennyiségben lereszeli, majd vízbe áztatja. Ha szódával szeretné inni, az így elkészített levét szifonba töltheti. Persze ez csak amolyan első lépés. Másodikként a különféle házi szörpök jöhetnek szóba.

Ha e téren végképp nincs ötletünk, bóklászhatunk taláalomra az interneten, kereshetünk könyveket, recepteket. E módszer nemcsak az élelmiszerválság megoldására készíti fel bennünket, a „mellékhatásaként” sokkal egészségesebben fogunk táplálkozni, és újra megtanulhatjuk magunk összeállítani étteleinket, ha nem is a vetéstől, de legalább a vásárlástól a tálalásig. De ha a pultok kiürülnek, ez önmagában kevés lesz.

Ha kertes házban lakunk, itt-ott zöldségágyásokkal cserélhetjük le a gyepet, gyümölcsfákkal a dísznövényeket, de mit tegyünk akkor, ha otthonunk egy nyolcadik emeleti lakás?

Az erkélyen vagy az ablakban paprikát, paradicsomot nevelni látszatzmegoldásnak tűnik, a közttereket pedig nem törheti fel az emberfia. Látszólag nem marad más választásunk, mint reménykedni, majd megtermelik a falvakban a zöldséget, s ha elfogy a polcokról, vásárolunk a termelőktől. Ez alapvetően jó megoldás, s mi már úgyis kiépítettük a piacon a magunk kis kapcsolatrendszerét. Egy dologról azonban ne feledkezzünk meg. Ahhoz, hogy elég áru legyen a piacokon, termelő is kell, s mi most nem kevesebbet állítunk, mint hogy nincs már élelemtermelés. Ez azonban lehet mese is. S ha annak gondoljuk, vegyük komolyan a meséink záró fordulatát: aki nem hiszi, járjon utána! Tehát, ha nem hiszük, járjunk utána! Vegyük sorra a környék falvait, és nézzük végig a kerteket! Mit látunk?

Valamikor minden kertben volt zöldségágyás, gyümölcsfa, minden portán kapirgáltak tikok az udvaron, rőfögött egy két malac az ólban, s olyan hely is akadt nem egy, ahol tehén bögött az istállóban. És ma?

Megfogadva saját felszólításomat, végigsétáltam az utcánkon. Tizenöt éve még csak két olyan porta volt, ahol nem tartottak jószágot. Mára megfordult a világ, s kettő akad, ahol tartanak. Tizenöt éve, ha valaki disznót akart hizlalni mifelénk, három-négy helyről is vehetett helyben malacot. Ma nyolcvan kilométeres körzetben nem kapni sehol. Tehenekről ne is beszéljünk. Valaha több száz állatot számláló csordák járták a határt, ma egyetlen egy barmocská búslakodik magában az egész faluban, azzal is csak egy volt városi betelepülő küszködik. És a helyzet semmivel sem jobb máshol. Ha azt akarjuk, hogy a piacok megmaradjanak, tennünk kell érte valamit.

Ma még vigasztalódhatunk az iparszerű technológiákkal. Hiszen termelnek zöldséget ma is, s egyelőre nem olyan nagy baj, hogy átlagban több ezer kilométert utazik a répa, míg az asztalunkra kerül. Ám energiaszegény időben jobbra csak a szomszédos falvak termelőire támaszkodhatnánk, ha lennének. És persze vannak más megfontolandó szempontok. A tenyészállatok kivágása könnyen megy, az állomány egyik napról a másikra lenullázható, de a felszaporításához nem csak idő, de tapasztalat és számos eltérő vérvonal is szükséges volna. Az egykori állatállomány visszahonosítása nem kis munka, és sajnos még egy szapora állat esetében is, – számolva a társadalmi tehetetlenséggel – évtizedeket vesz igénybe. Már attól a pillanattól, hogy elkezdjük.

Ahhoz, hogy biztosra menjünk, magunknak kellene élelemtermelésbe fogni. De ez nem olyan egyszerű. Egyelőre ne gondoljunk arra, hogy csapat-papot hátra hagyva, tanyára költözünk, vagy valamely falu szélére (a

falvak egy tekintélyes részében rendelettel tiltják az állattartást a központi területeken), és magunk kezdünk el gazdálkodni. Igaz, ötletnek ez sem rossz, de a kivitelezése nagyon bizonytalan. Egy ilyen váltásra általában senki sincs felkészülve, illetve, akik már felkészültek, vélhetően kinn is laknak, és lassan építik fel új életüket. Erőnktől, lehetőségeinktől és tehetségünkől függően rajtuk tudunk segíteni.

A dolog nagy odafigyelést, tapintatot igényel. Legjobb olyan helyszíneken kezdeni, ahol az emberek egy ideje – félig tudatosan, félig kényszerből vállalva – reflektorfényben élnek. Azaz hozzászoktak a látogatókhoz, érdeklődőkhöz, esetleg kölcsönös előnyökön alapuló együttműködést is kötöttek velük. Például ha egy adott közösség nyílt napokat, vagy „kemencepartikat” szervez, menjünk el. Nézzük végig, hogyan lesz a lisztből kenyér. Ha akarunk, vásárolhatunk is a késztermékből. De ugyanígy végig lehet kísérni bármit a zöldségtermesztéstől kezdve a befőzésen, a gyümölcsstermesztéstől a lekvárfőzésen, aszaláson, a fialtatástól, a libatömésen, hizlaláson át a tésztakészítésig, kolbásztöltésig. Akár kíváncsi vásárlóként, akár aktív segítőként. A hangsúly ez esetben a személyes kapcsolatrendszer kialakítása. Eleinte csak egy tartalmas kirándulás az egész. Hétvégén bevásárolunk a piacon, hazavisszük a portékát, utána pedig elkezdjük körbe járni a kísérletező közösségeket. Ha tudunk ilyenről, indulhatunk célirányosan, ha még nem hallottunk róluk, kereshetjük őket. Kiindulási alapnak megteszi az Élőfalu-hálózat, vagy a Szövet. A konkrét esetekben számba vehetjük, mit adhatunk, mit várhatunk. Ha akad olyan helyszín, ahol valamilyen terméket, mézet, aszalékot, az évszaknak megfelelő zöldségeket, gyümölcsöket, vagy akár sütnivaló csirkét, tojást, esetleg tésztát tudunk vásárolni, elhatározhatjuk, hogy havonta egyszer ellátogatunk ide, megveszünk egy hónapra való alapanyagot, feltöltjük vele a kamrát. Ha a lakóhelyünkhöz közel esik mindez, a heti étel nagy részét beszerezhetjük itt, s csak azért kell piacra mennünk, amihez e közösségben nem jutunk hozzá. Ezek persze kis lépések, apró változások, de kellő odafigyeléssel jelentős eredményeket érhetünk el vele: megváltoztathatjuk saját életmódunkat.

Vissza-visszajáró vendégként beilleszkedhetünk egy formálódó közösségbe. Ha rokonszenvesnek találunk egy kezdeményezést, s történetesen megbarátkozunk valakivel, besegíthetünk az étel megtermelésébe. Figyeljünk azonban oda arra, bármilyen jó szándékkal kezdjük is a dologhoz, ha soha sem csináltunk ilyesmit, eleinte inkább hátramoszdítók, sem mint számbavehető segítség leszünk. De ha kitartunk, egyre többet tehetünk hozzá a munkához, és eljuthatunk addig is, hogy saját ágyásokkal kísérletezzünk. Nem olyan nagy ördögösség ez. Nem is olyan régen nemcsak a falusi portákon termeltek zöldséget, gyümölcsöt. A városok közelében, mondhatni: busznyi távolságra, zártkertek sorakoztak, ugyanolyan zöldségesek, gyümölcsösök, mint amilyenek a falusi portákon voltak, kis

kunyhóval, faházzal, pincével, ahol épp elfért a család. Szombat reggelente, vagy péntek este az emberek összeszedték magukat, és kivonultak kertészkedni, hogy legyen valami. Néhol csak annyi, amennyit egy-egy ilyen nyári hétvége felemésztett: hagyma, paradicsom, paprika a szalonnasütéshez; esetleg egy kis petrezselyem, újkrumpli, ha valaki odavolt a pirított burgonyáért; egy kevés barack, meggy, szilva, amiből aztán lekvár vagy befőtt lehetett. S persze akadtak olyan telkek, ahol megtermett az egész évre zöldség, már ha volt hová tenni, mert a bérházak nagy része akkor sem volt alkalmas tárolásra. Viszont a telken el lehetett vermelni a krumplit, vagy le lehetett rakni a pincébe. Egy szó, mint száz, apáink nagyapáink így éltek, mi is megpróbálhatjuk. Ha idáig eljutottunk – s persze ki is hagyhatunk lépcsőket, ha elég magabiztosak vagyunk – vehetünk magunknak egy kis telket, és a vásárolt étel mellett saját két kezünk munkájának gyümölcseit is fogyaszthatjuk. A legszerencsésebb, ha mire idejutunk, olyan kapcsolatrendszerre teszünk szert a faluban, hogy mindent helyben vásároljunk, mit magunk megtermelni nem tudunk.

Itt e ponton tartsunk egy kis pihenőt. Ha végiggondoljuk, milyen utat jártunk be, láthatjuk: az egyéni megélhetéstől indulva tartunk a formálódó közösségek felé. Ha csak odáig jutunk el, hogy pénzünket beosztva, heti rendszerességgel a biopiacon vásárolunk, még magunkra hagyatkozunk, még elhisszük, hogy egyedül is meg tudunk állni saját lábunkon, hisz mindez akár szingliként is megtehető, és már ez is jelentős eredmény. Ha vissza-visszatérő vásárlóként megismerkedünk az eladókkal, óhatatlanul is valamiféle kapcsolatalakul ki kötöttünk. A piacosok megbízható, állandó vásárlót lának majd bennünk, mi pedig egy árust, akitől mindig jó minőségű, egészséges élelmiszert vásárolhatunk. Előbb-utóbb meglátjuk egymásban az embert is. Ez egészen apró lépés, amelyet számos másnak kell követnie ahhoz, hogy saját bőrünkön tapasztaljuk, bármennyire is szeretnénk, nem a saját lábunkon állunk. Amikor egy-egy technikai eszközt használunk, egy összetett gépszövevényre támaszkodunk, mely egyfelől a természetet, másfelől számos más emberen élőködik, s így élőködők leszünk mi magunk is. A piacozás, ha részeivé válhatunk egyfajta törzsvásárlói körnek, kiiktatja a gépszövevényt a viszonyrendszerből, s teret ad az emberi kapcsolatoknak. Önmagában ez óriási előrelépés. Ha ezt követően eljutunk valamilyen formálódó kisközösségbe, a hangsúly egyre inkább az emberekre, az egymástól való függésre helyeződik. A folyamat, a változás, éppúgy, mint a természettől való elidegenedés során, észrevétlen, ám jelenetben egészen más irányú. És talán ez a legfontosabb az egészben. Ebben rejlik a válságra való felkészülés első mozzanata.

Itt még nem az eszközök, készletek felhalmozása, nem is a